

תולדות: ההיתר להסתכן לצורך פרנסה

רמב"ן בראשית פרק כה פסוק לד

ויבז עשו את הבכורה - בז לדבר יחבל לו (משלי יג ג). אבל כבר אמר הטעם שבעבורו נאות למכירה מפני שהיה הולך למות בצודו החיות, וקרוב הוא שימות בחיי אביו, ואין לבכורה שום מעלה רק אחרי האב ומה תועיל לו הבכורה

תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף קיב עמוד א

ואיךך ההוא מיבעי ליה לכדתניא: אואליו הוא נשא את נפשו, מפני מה עלה זה בכבש ונתלה באילן ומסר את עצמו למיתה - לא על שכרו?

רש"י

ואליו הוא נושא - כל עצמו הוא מוסר נפשו עליו, לעלות בכבש גבוה וסיכן בעצמו ליפול, ולתלות באילן כשעלה עליו למסוק זיתים, ולגדור תמרים ומוסר נפשו עליו למיתה, שמא יפול מן הכבש או מן האילן.

שו"ת אמרי אש יורה דעה סימן נב

האם מותר לשלם לאדם כדי שילך לצבא

בעזה"י, אור ליום ה' י"ג שבט, תר"א לפ"ק.

שלום וכל טוב להרב המאווה"ג, המופלא ומופלג בחריפות ובקיאות, כקש"ת מו"ה יצחק נ"י, האבדק"ק טאש יע"א, <וכעת אבדק"ק בערגאז>.

מכתבו הגיעני, וארא כי הנהו מפקפק על מה שנהגו מכמה שנים בארץ הזאת לפני גדולי ישראל, ומאז התאמצו למצוא גבר, אשר בעד רצי כסף יחפוץ וירצה ללכת אל הצבא. ולפי הנראה גם במדינת פולין יתאמצו לעשות כן אם יש לאל ידם, ואין פוצה פה לאסור. ואם אולי העלימו עין מפני שאין לאל ידם למצוא תקנה אחרת, אנן מה נענה בתרייהו. ולא אכחד כי לא היה בלבי להשיב מאומה על זה, אבל לאשר ראיתי מוסר כתב זה אמר לי כי ביקש מעכ"ת ממנו כי יראה להשיג תשובה על זה ממני, וחששתי כי אולי מניעת תשובתי פוגם לכבודו בעיני מוסר כתב זה, לזאת באתי בדברי אלה, אף כי אפפוני דברים אחרים למעשה

מעתה, אלו ההולכים לצבא, אם יבוא עת נסיעתם בש"ק והם מוכרחים ללכת, פיקוח נפש דוחה אותו, ואין בהליכתם עתה לצבא שום חשש איסור, לדעת הריב"ש והתשב"ץ שפסקו הבית יוסף והרמ"א כמותן, אם ירצו להשמר משאר איסורים, אפילו ילכו לצבא ולבא במנין הפקודים בערב שבת, אין חשש אם לא יצרכו ללכת למחר בשבת חוץ לתחום. ואם האנשים ההמה לתאות נפשם, מתעבים נפשם באיסור, עוונותם על עצמותם, ואין לנו למנוע בעבור זה לשכרם, כי לא לזה נשכרו. לזה ברור לפענ"ד כי יש מצוה רבה לעשות כן לשכור אנשים, ולא לאמר שיקחו כרצונם ח"ו.

ואף גם בעת המלחמה, מכל מקום נראה כי אין היוצא למלחמה כמאבד עצמו לדעת ח"ו, דאם כן היה מלחמת רשות כמוסר עצמו לסכנה, ועובר על ונשמרתם (דברים ד, טו), ולא היה אדונינו דוד המלך ע"ה מרבה במלחמות הרשות (ב). ובסוטה דף מ"ד ע"ב מלחמת בית דוד לרווחה דברי הכל רשות, יענין שם ברש"י, ומבואר שם דלא מקרי אפילו עוסק במצוה לפוטרו מן המצוה, <וצריך לומר דלא מקרי אפילו עוסק בצרכי הרבים, דמבואר [בשו"ע או"ח] בסי' ע' סעיף ד' דפטור מקריאת שמע, וצ"ע>, ואפילו הכי לא היה דוד המלך ע"ה נמנע ממלחמה. <ויענין בסוף שבועת העדות (שבועות ל"ה ע"ב), ובתוס' שם (ד"ה דקטלא)א(ג)>.

שבועות לה: מלכותא דקטלא חד משיתא בעלמא לא מיענשא

שו"ת נודע ביהודה מהדורא תניינא - יורה דעה סימן י

ואמנם מאד אני תמה על גוף הדבר ולא מצינו איש ציד רק בנמרוד ובעשו ואין זה דרכי בני אברהם יצחק ויעקב, 3 ופוק חזי לומר תבלה ותחדש כתב מהרי"ו בפסקיו הביאו רמ"א בא"ח סוף סימן רכ"ג שאין לומר כן על הנעשה מעורות בהמה משום ורחמיו על כל מעשיו, ואף שרמ"א כתב עליו שהוא טעם חלוש היינו מצד שאינו חיוב שבשבילו ימיתו בהמה וכמה עורות יש שכבר מוכן וכמה מתים מאליהם ויכולים להשתמש בעורותיהם ועם כל זה סיים רמ"א שרבים מקפידים על זה, ואיך ימית איש ישראלי בידיים בעלי חיים בלי שום צורך רק לגמור חמדת זמנו להתעסק בצידה ואי משום שדובים וזאבים ושאר חיות הטורפים מועדים להזיק והרי אמרו שהזאב והארי כו' כל הקודם להרגן זכה, גם זה טעות הוא מתרי טעמי, חדא שאין הלכה כר"א בזאב וארי ודוב ונמר וברדלס, ואפילו בנחש נחלקו הרמב"ם והראב"ד בפ"ה מהלכות סנהדרין הלכה ב'. ועוד אפילו לר"א הרי אנן קיי"ל כריש לקיש דדוקא כשכבר הרגו וכמבואר ברמב"ם שם ועיין בכ"מ שם, ואמנם אכתי יש לבעל הדין למצוא מקום ולומר דהיינו כשיש להם בעלים ויש להם תרבות וכמבואר בסנהדרין דף ט"ו ע"ב דמסיים על דברי רשב"ל אלמא קסבר יש להם תרבות ויש להם בעלים וכן הוא לשון הרמב"ם שם ארי ודוב וברדלס שיש להן תרבות ויש להם בעלים כו' וא"כ אותן שלא נתגדלו בבתים אינם בני תרבות ודרכן להזיק והרי אפילו בשבת עכ"פ מותר לדרסן לפי תומו כמבואר בשבת דף קכ"א ע"ב ובשלחן ערוך סימן שי"ו סעיף יו"ד. ואמנם גם זה אינו ענין לנדון דידן דהתם כשבאו לישב במקום בני אדם והם באו לידם בחול יהרגם ובשבת ידרסם לפי תומו, והרי כך אמרו שם במסכת שבת תנו רבנן נזדמנו נחשים הרגן בידוע שנזדמנו לו להרגן כו', אבל לרדוף אחריהם ביערות מקום מעונתן כשאין רגילין לבוא לישב אין כאן מצוה ואין כאן רק לרדוף אחר תאות לבו ועצת הנדמה כטביא. ומי שהוא איש הצריך לזה ופרנסתו מציידה כזו בזה לא שייך אכזריות והרי שוחטין בהמות וחיות ועופות וממיתים דגים לצורך האדם ומה לי טהורים שיאכל מבשרם ומה לי טמאים שיאכל ויפרנס עצמו מדמי עורותיהן וכל בעלי חיים ניתנו לאדם לכל צרכיו, אבל מי שאין זה לצורך פרנסתו ואין עיקר כוונתו כלל בשביל פרנסתו הוא אכזריות. ועד כאן דברתי מצד יושר ההנהגה שראוי לאדם להרחיק מזה ועכשיו אני אומר אפילו איסורא איכא שהרי כל העוסקים בזה צריכין להכנס ביערות ולהכניס עצמם בסכנות גדולות במקום גדודי חיות ורחמנא אמר ונשמרתם מאוד לנפשותיכם, ומי לנו גדול ואומן בקי בצידה יותר מעשו שהכתוב העיד עליו ויהי עשו איש יודע ציד וכו' ופוק חזי מה אמר הוא על עצמו הנה אנכי הולך למות וגו' ואין מקרא יוצא מידי פשוטו שהיינו שהוא מסתכן בכל יום בין גדודי חיות וכן פירשו הרמב"ן, ומעתה איך יכניס עצמו איש יהודי למקום גדודי חיות רעות ואף גם בזה מי שהוא עני ועושה זו למחייתו לזה התורה התירה כמו כל סוחר ימים מעבר לים שכל מה שהוא לצורך מחייתו ופרנסתו אין ברירה והתורה אמרה ואליו הוא נושא את נפשו ואמרו רז"ל מפני מה זה עלה בכבש ונתלה באילן ומסר עצמו למיתה לא על שכרו כו', אבל מי שאין עיקר כוונתו למחייתו ומתאות לבו הוא הולך אל מקום גדודי חיות ומכניס עצמו בסכנה הרי זה עובר על ונשמרתם מאוד כו'. וז"ל הרמב"ם בפ"י מהל' רוצח ושמירת נפש הלכה וי"ו וכן אסור לאדם לעבור תחת קיר נטוי כו' וכן כל כיוצא באלו ושאר הסכנות אסור לעבור במקומן:

שו"ת אגרות משה חושן משפט חלק א סימן קד

אם מותר להתפרנס ממשחק הכדורים שיש בזה חשש סכנה רחוק טובא נשאלתי מאחד אם מותר להתפרנס ממשחק זריקת הכדורים שנקרא באל בלע"ז שיש לחוש לסכנה כדאירע לאחד מכמה אלפים שנסתכן. והשבתי שלע"ד יש להתיר דהא מפורש בב"מ דף קי"ב על קרא דואליו נושא נפשו מפני מה נתלה באילן ומסר את עצמו למיתה לא על שכרו אלמא דמותר להתפרנס אף כשאיכא חשש סכנה לאופן רחוק. וממילא אף כשיש חשש שיהרוג אחרים באופן רחוק כזה מותר דמאי שנא מחשש דליהרג בעצמו דגם להרוג את עצמו יש איסור לא תרצח ומ"מ מותר בחשש רחוק כזה לצורך פרנסה א"כ גם בחשש סכנת אחרים נמי יש להתיר בחשש רחוק כזה וגם

אם לא נימא כן לא היה רשאי בעל האילן לשכור אותו. אבל ודאי מסתבר שהוא דוקא כשהאחר ג"כ נכנס לזה ברצונו דודאי אין לו רשות להכניס אף בספק הרחוק כזה את אלו שלא ידעו או לא רצו להכניס אף בספק רחוק כזה. אחר זמן הראו לי שבנוב"ת יו"ד סי' י' ג"כ פסק כן לענין להתפרנס מצידת חיות עיי"ש והנאני. משה פיינשטיין.

שו"ת ציץ אליעזר חלק ט סימן יז - קונ' רפואה בשבת פרק ה

ועוד זאת נלפענ"ד דבהיות דהרופא עושה כן ליטפל בחולים עבור פרנסתו א"כ מותר לו משום כך ליכנס גם בספק סכנה, ובדומה למה שהתירה תורה לפועל ליכנס למקומות סכנה עבור פרנסתו כדכתיב ואליו הוא נושא את נפשו ודרשינן בב"מ ד' קי"ב ע"א: מפני מה עלה זה בכבש ונתלה באילן ומסר את עצמו למיתה לא על שכרו, (עיי' יו"ד סי' קט"ז סעי' ה'), הרי דמותר לאדם למסור את עצמו למיתה. דהיינו ליכנס למקומות מסוכנים שיתכן שיהרג שם לשם פרנסתו. [דבל"כ הרי אסור. ויעוין בספר חסידים סי' תרע"ה דההולך למקום סכנה כגון על קרח או בחורבה ישנה וכו' גורם מיתה לעצמו וכו' עיי"ש]. וא"כ ה"ה גם ברופא העובד לשם פרנסה, ובפרט כשמחוק המדינה הוא שאם לא יתנהג בכזאת ויתרשל ליטפל בחולים כאלה ישללו ממנו רשיונו ותישלל פרנסתו ממנו.

ובכזאת מצינו באמת גם בשו"ת נודע ביהודה מהדו"ת חיו"ד סי' י' שהתיר לאיש יהודי להכניס א"ע למקום גדודי חיות רעות אם עני הוא ועושה זאת לפרנסתו, ובנמקו, דלזה התורה התירה כמו כל סוחרי ימים מעבר לים, שכל מה שהוא לצורך מחייתו ופרנסתו אין ברירה והתורה אמרה ואליו הוא נושא את נפשו ואמרו רז"ל מפני מה זה עלה בכבש וכו' עיי"ש הרי בכנ"ל. +למה שהבאתי דברי הנו"ב שהתיר לאיש יהודי להכניס א"ע למקום גדודי חיות רעות אם עני הוא ועושה זאת לפרנסתו. הנה אני הבאתיו בנוגע רק לנקודה הנפלאה שכותב שם שלצרכי פרנסה מותר להכניס א"ע למקום סכנה, אבל יש לדעת דבשם בנידונו ישנם עוד כמה בעיות כגון ענין צעב"ח = צער בעלי חיים = ועשיית סחורה בדברים האסורים. ולזה יש לציין מ"ש בזה בפ"ת יו"ד סי' כ"ח סק"י ודר"ת ס"ק קל"ד ובדע"ת שם ס"ק ט"ו ושו"ת ביד דוד לייטער סימן ס"ו עיי"ש, ואכמ"ל. ויעוין עו"ש בסימן ק"ח מ"ש גם על אודות אם מותר לשמש חולה בחולי המתדבק עיי"ש. +

שו"ת תורה לשמה סימן רעב

המצוה את בנו שלא ילך במקום סכנה אם מותר לבן לילך בים. + שאלה אחד צוה לבנו בחיותו שלא ילך בדרך במקום סכנה והנה זה הבן רוצה לילך בים לעיר בעסק שלו אם חשיב הליכת הים סכנה שצריך לחוש לצוואת אביו או"ד אין הים נכלל בכלל מקום סכנה אשר צוהו. יורינו המורה לצדקה ושכמ"ה.

תשובה איתא במדרש רבה בראשית פרשה וא"ו /ו' /ו"ל כה אמר ה' הנותן בים דרך ובמים עזים נתיבה רבנן אמרי הנותן בים דרך מעצרת ועד החג ובמים עזים נתיבה מן החג ועד החנוכה רבי נתן כהן אחוה דרבי חייא בר אבא הוה מפרש בימא א"ל לאחוה צלי עלי א"ל מה נצלי עלך מן דאת קטר לולבך קטור רגלך אן עיילת לכנישתא ושמעתן מצליין על מטרא לא תסמוך על צלותי רבי יהושע בריה דרבי תנחומא ברבי חייא דכפר חנון הוה באסיא בעי דיפרוש א"ל מטרונא באלין יומיא פרשי אתמהא אתחזי ליה אבוא בחלמא א"ל בלא קבורה שנא' גם קבורה לא היתה לו ולא שמע לא למלי דדין ולא למילי דדין וכן הות ליה ע"ש ועיי' פירוש רש"י ז"ל שם נמצא לפ"ז הים מעצרת עד החג אינו מקום סכנה ורק מן החג ואילך הוא מקום סכנה ולכן אמר לו בזמן שאתה קושר לולב של מצוה קשור רגליך ומנע עצמך מנתיבות המים שלא תסמוך על הנס וא"כ זה הבן יוכל לילך בים מעצרת ועד החג אבל אח"כ לא ילך בשביל צוואת אביו וכ"ש בתוקף החורף שהוא מן אחר חנוכה ואילך ודע לכל זה הוא בים הגדול אבל בים אוקיינוס שהמטר והרוחות נמצאים בו בימי הקיץ דוקא והעיקר שולטין מעצרת ועד החג הנה זה אדרבה לא ילך בו מעצרת ועד החג כי אם דוקא בימים הידועים שאין הגשם והרוחות נמצאים בו. והיה זה שלום ואל שדי ה' צבאות יעזור לי. כ"ד הקטן יחזקאל כחלי נר"ו.

שו"ת מהר"י ווייל סימן קכה

חיים ושלום לאהו' הנ"ר יקותיאל שיח'. מ"ש איך שבשליחותך נהרג ר' עזרא הי"ד. גרסינן באגדת חלק /סנהדרין צ"ה/ אמר לו הקב"ה לדוד עד מתי יהא עון זה טמון בידך על ידך נהרג נוב עיר הכהנים על ידך נהרגו דואג ואחיתופל /בגמ' שם לא מוזכר אחיתופל/ על ידך נהרגו שאול ושלשת בניו רצונך יכלה זרעך או תימסר ביד אויב כו'. אלמא אע"ג דדוד המלך ע"ה לא פשע במידי רק שעל ידו באו לתקלה אפילו הכי נענש. כ"ש הכא שבשליחותו בא אליו הרע הזאת דאיכא למיחש לעונש יסורין. וטוב שתקבל עליך ייסורין כגון תעניות מ' יום. ואם יש לו בנים קטנים תן להם כפי נדבת ידך ותנצל מצוקה וצרה, עכ"ל. ואמרי' במסכת שבת פרק שואל כל שחבירו נענש על ידו אין מכניסים אותו במחיצתו של הקב"ה.

באר שבע מסכת סנהדרין דף צה עמוד א

על ידך נהרג נוב עיר הכהנים כו'. מכאן פסקתי על מעשה שהיה יהודי אחד שלח את חבירו בשליחות בשכירות חוץ לעיר, ובלכתו בדרך נהרג השליח, שראוי ונכון שהמשלח יקבל עליו תשובה מאחר שעל ידו נהרג:

שו"ת צמח צדק (הקדמון) סימן ו

עובדא הוה בא' ששלח לחבירו ממקו' למקו' בשליחו' וקבע לו שכירו' ונתן לו מיד מקצ' הדמי' והלך השליח לדרכו ועב' על הקורו' שהיו מונחי' מעל המים ששם רגילי' לילך הולכי רגל והוחלק שם על הקורות ונפל למים ונטבע ומת ונשאו ונתנו לפני התלמידים אם צריך המשלח כפרה כיון שבשליחותו נטבע:

וזה אשר הגדתי להם דבר זה כבר היה לקדמים ונשאל על זה מהרי"ו בתשובת סימן קכ"ה ופסק שצריך כפרה וכתב וז"ל מה שכתבת איך שבשליחותך נהרג רבי עזרא הי"ד גרסינן בפרק חלק דף צ"ה אמר ליה הקב"ה לדוד עד מתי יהיה עון זה טמון בידך על ידך נהרג נוב עיר הכהנים על ידך נהרגו דואג ואחיתופל על ידך נהרגו שאול ושלשת בניו רצונך כלה זרעך או תמסור ביד אויביך וכולי אלמא אף על גב דדוד המלך עליו השלום לא פשע במידי רק שעל ידו באו לידי תקלה אפילו הכי נענש כל שכן הכא שבשליחותך בא אליו הרעה הזאת דאיכא למיחש לעונש יסורין וטוב שתקבל עליך יסורין כגון תענית מ' יום ואם יש לו בנים קטנים תן להם כפי נדבת ידך ותנצל מצוקה וצרה ואמרינן במסכת שבת פרק השואל כל שחבירו נענש על ידו אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה עכ"ל:

וכן מצאתי נמי בספר באר שבע שכתב על מאמר זה בפרק חלק וז"ל מכאן פסקתי על מעשה שהיה יהודי אחד ששלח את חבירו בשליחות בשכירות חוץ לעיר ובלכתו נהרג השליח שראוי ונכון הוא שהמשלח יקבל עליו תשובה מאחר שעל ידו נהרג עכ"ל ואולי הרב המחבר באר שבע לא ראה ולא ידע שכבר קדמהו מהרי"ו בתשובותיו סימן קכ"ה ומהרש"ל בתשובותיו סימן צ"ו ומהר"ם לובלין בתשובותיו סימן מ"ד הביאו תשובת מהרי"ו הנ"ל:

ועל פי זה הייתי נמנע מלשלוח שליח יהודי בשעת חירום וכן מחיתי על ידי אחרים אלא שלא בידי היה למחות ועשו כן פעמים הרבה בעל כרחי שלא מדעתי:

אמנם יש לי גמגום על פסק זה ולולי כי אין משיבין את האריות אחר מותם היה נראה לי לומר דכשהוא שליח בשכר אין המשלח צריך כפרה כלל דכיון דהכתוב אומר לא תעשוק שכיר וגומר ביומו תתן שכרו ולא תבא עליו השמש כי עני הוא ואליו הוא נושא את נפשו ופירש רש"י אל השכר הזה הוא נושא את נפשו למות עלה בכבש ונתלה באילן והוא על פי הברייתא דפרק המקבל דף קי"ב דתניא ואליו הוא נושא את נפשו מפני מה עלה זה בכבש ונתלה באילן ומסר את עצמו למיתה לא על שכרו וכולי ופירש רש"י כל עצמו הוא מוסר נפשו עליו לעלות בכבש גבוה וסיכן בעצמו ליפול ולתלות באילן כשעלה עליו למסק זתים ולגדור תמרים ומסר נפשו עליו למיתה שמא יפול מן הכבש או מן האילן עכ"ל משמע דדבר מצוי הוא ושכיח הוא שפועל מת מחמ' מלאכתו ומתחל' כשנשכר למלאכ' אסיק אדעתיה לשמא יפול וימות ולכן הזהיר' תורה לתת שכר שכיר בזמנו כיון שהוא נושא את נפשו על השכר וא"כ למה יתחייב הבה"ב השוכר את הפועל ואלו הי' הוא הגור' ראוי לכל ישר' שלא לשכור פועל ישר' כיון דמצוי הוא שיגרום מיתה לחבירו ובפ' א' דאבות תנן ויהיו עניים בני ביתך ופירש הר"מ והר"ב שצריך שיהיו שמשים בביתו עניים ולא עבדים והיאך ילמדו חכמינו ז"ל

מוסר לאדם במה שיהיה לו לתקלה ח"ו דליכא למימר דלא מיירי אלא במלאכות שעושים בבית שאין בה סכנת נפש דהא לאפוקי מעבדים קאתי שלא יהיו שמשו עבדים אלא עניים משמע דדומיא דעבדים קאמר מה עבדים עושים כל מלאכה אפילו לעלות בכבש ולתלות באילן דומיא דהכי אמר שיהא שמשו עניים אלא ודאי כיון שהפועל יודע שיש לו סכנה בדבר ואפילו הכי הוא נשכר תו אין השוכר הפועל מיקרי גורם כלל:

ומהאי טעמא נמי פסק הרמב"ן בתשובתו סימן ב' והובא בב"י ובש"ע בח"מ סוף סימן קפ"ח שאם הגיע היזק בממון השליח מחמת שליחתו פטור המשלח אלא שבסוף סימן קט"ו מיייתי דעת יש מי שאומר שאם נתפס אחד בדרך מחמת שליחות שולחיו שצריך המשלח לפדותו היינו דווקא כשהוא שלוחו בחנם דאז הוי כשואל לו אבל לא כשהוא בשכר יעויין שם:

לכך נראה דאין זה צריך כפרה כששלחו בשכר:

והא דמהרי"ו מיייתי ראייה ממאמר פרק חלק דאמר ליה הקב"ה לדוד עד מתי יהיה עון זה טמון בידך על ידך נהרגו נוב עיר הכהנים וכולי נראה דלא דמי דהתם שאני מפני שדוד היה הגורם שהוא נתן המכשול לפני אחימלך ששאל ממנו לחם וחנית והוא נתן לו לפי תומו את אשר שאל ממנו על פי מה שהגיד לו שדבר המלך נחוץ ולא הרגיש אחימלך שיהיה לו סכנה בדבר. ודוד היה לו לידע שאם יוודע הדבר למלך שיהיה לאחימלך סכנה בדבר הרי הכל היה מדוד וכמו כן דואג ושואל נכשלו על ידו גם כי המה חשבו שאחימלך נתן לו לחם וחנית במזיד מפני שחשבוהו שמורד במלכות הוא לכך ראוי לדוד להיות נענש על זה כי בענין זה נקרא הוא הגורם אבל בכל שאר מילי מה ששואל ודואג ואחיתופל הרעו לעשות לדוד ונענשו על ידו ודאי דלא מיקרי דוד הגורם ולא הוכיחו הקב"ה לדוד אלא על מעשה דנוב שזה נחשב לו לעון כיון שהוא היה הגורם והא דקחשיב התם באגדת חלק דואג ושואל ובניו היינו מה שנמשך להם מההוא מעשה דנוב ולא מה שעשו לו בענינים אחרים:

והרב מהרי"ו בתשובה מיייתי אגדת חלק ומזכיר נמי אחיתופל ובגמרא ליתא דאינו מזכיר אלא דואג ושואל ובניו אבל לא אחיתופל משום דאין כוונתו אלא להזכיר מעשה דנוב ושם לא עשה אחיתופל מאומה ואפשר דשיגרא דלישנא דתלמודה נקט הרב מהרי"ו דבכל המקומות מהתלמוד מזכיר דואג ואחיתופל בהדדי והיה נראה לו לפום חריפותיה ובקיאותיה שגם באגדה זו מזכיר אחיתופל וליתא דאינו מזכיר אלא דואג ואחיתופל לא הוי בימי שאול:

ומהא גופיה אית ליה למידק דלא היה ראוי לעונש על שנכשלו אחרים על ידו אלא דוקא במעשה דנוב מפני שהוא היה הגורם אבל בעלמא לא דאי לא תימא הכי אלא אפילו בעלמא נמי קאי למה לא הזכיר נמי באגדה זו אחיתופל כמו בכל המקומות שמזכיר דואג ואחיתופל בהדדי. אלא ודאי דאין כוונתו אלא על מעשה דנוב והנמשך ממעשה ההוא אבל מה שנענשו על ידו אחיתופל ואחרים שהרעו לו ולא היה הוא הגורם ודאי דאינו ראוי להיות נענש על זה. דאטו אם אדם יעשה רעה לצדיק והקב"ה יהא נפרע ממנו יהא הצדיק נענש ע"ז אתמהא וצדיק מאי קעביד והכי פריך בפ' השואל דף ק"ן אהא דאמר כל שחבירו נענש על ידו אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה מנא לן וכולי. אי מהכא שבעת קלון מכבוד זה נבוכדנצר וכולי צדקיה צדיקא מאי הוי ליה למיעבד וכולי. הרי סתמא דתלמודא סבירא ליה דלא מסתבר למימר שהצדיק יהא נענש על זה אם אין הוא הגורם ולכך פריך בפשיטות צדקיה מאי הוה ליה למיעבד אלא ודאי הא דאמר הקב"ה לדוד עד מתי יהיה עון זה טמון בידך וכולי והזכיר לו נוב עיר הכהנים ודואג ושואל וכולי אינו אלא דוקא מעשה דנוב מפני שהוא היה הגורם כדפירשתי אבל בעלמא לא.

וכן נמי הא דמיייתי מהרי"ו ראייה מפרק שואל דאמר התם כל שחבירו נענש על ידו אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה. אין ענינו לכאן דהתם מסיק דילפינן מן ענוש לצדיק לא טוב והיינו דוקא צדיק המעניש את חבירו דאיהו קעביד אבל אם הצדיק לא עביד מידי אלא בני אדם עומדין עליו והקב"ה נפרע מהם ודאי דאין הצדיק ראוי להיו' נענש על זה.

+/הגה מבן המחבר:/ מה שנראה לא"מ מ"ו ז"ל דוקא כגון דוד בנוב ושואל ובניו וכו' דהוי הוא הגורם אבל מה שנענשו על ידו אחיתופל ואחרים שהרעו לו והוא לא היה הגורם אינו ראוי להיות נענש וסברות וראי' מה שמב' מוכחת ונכונים בטעמ' המה אבל צריך ליישב הא דאיתא פ' לא יחפור אמר אביי אנא ענישתא דהוי אמר להם לרבנן עד דגרמיתו גרמי כי אביי זילו אכלי בשרא שמינ' בי רבא רבא אמר אנא ענישת' דכי הוי אזיל לבי טבח' למשקל אומצ' וכולי דאנא עדיפא מיניה וכו' וכתבו התוס' דכל אחד היה מתאונן שמא ע"י נענש דאמרינן בפ' שואל כל שחבירו וכולי והרי הוא

בעצמו גרם לו בדבורו וציער אותם וביזה אותם אם כן גם אחיתופל דמי להו שציער ויש ליישב בדוחק שאביי ורבא היו מענשים ומקללים אותו בפ' דהוי ליה לש"ס לפרש אנא לטיתיה כמו ברב יוסף וע"ש:+

ועוד ראייה לזה מהא דפרק קמא דגיטין דף ז' שלח מר עוקבא לרבי אלעזר בני אדם העומדין עלי ובידי למוסרן למלכות ומסיק התם דום לה' והתחולל לו דום לה' והוא יפילם לך חללים חללי' וכו' השכם והערב עליהם לבהמ"ד והן כלין מאליהן ואי איתא דמי שחבירו נענש על ידו אפילו כשאין הוא הגורם יהא הוא נענש על זה היאך שלח לו דום לה' וגו' השכם והערב וכולי כיון שגם הוא עצמו יהא נענש על זה אלא ודאי דבכה"ג שאין הצדיק עצמו מעניש אותו ואין הוא הגורם למעשים שעושים לו אלו שעומדין עליו הקב"ה נפרע מהם ודאי דאינו נענש על זה:

והוא הדין נמי בנדון זה באחד ששכר פועל שפועל מכניס את עצמו מדעתו לסכנת נפש בשביל שכרו ודאי שאין בעל בית השוכרו מיקרי גורם אם יארע תקלה לפועל מתוך המלאכה ואין זה מיקרי חבירו נענש על ידו דמיירי מיניה בפרק שואל דהתם מיירי שהצדיק מעניש אותו ואין ענין ההוא לכאן לכך נראה שאין לזה השולחו שום פשיעה במיתת השליח בדרך ואין צריך כפרה כן נראה לע"ד להלכה אבל למעשה אחרי שהקדושים אשר בארץ המה מהרי"ו בתשובתו סי' קכ"ה ואחריו נגררו המר"ש ומהר"ם לובלין שהביאו דבריו וגם המחבר באר שבע כולם כתבו שצריך כפרה קצת אין אני כדאי לחלוק עליהם וצריך כפרה כמו שכתבו המה שיתענה מ' יום ואם יש לו בנים קטנים יתן להם מה בתורת צדקה וינצל מצרה וצוקה: